

BARLANGVILÁG

V. KÖTET

1935

3-4. FÜZET

HERMAN OTTÓ, A MAGYAR BARLANG- ÉS ÖSEMBER-KUTATÁS MEGINDÍTÓJA.

Írta: *KADIC OTTOKÁR.*

Ebben az esztendőben múlt száz éve annak, hogy *Herman Ottó* megszületett. A magyar tudományos társadalomnak minden része sietett, hogy ez alkalommal megemlékezzen *Herman Ottóról*, a tudósról, a hazafiról és az emberről. Az ő tevékenysége olyan sokoldalú volt, hogy őt többen egyforma joggal a magukénak tekinthetik. *Herman Ottó* a miénk is volt; illő tehát, hogy születésének századik évfordulóján, mi barlangkutatók is megemlékezzünk róla.

A barlang és ősember-kutatás éppen *Hermann Ottó* tevékenysége folytán nálunk annyira egybeforrott, hogy ezt a két tudományszakot immár nehéz volna egymástól elválasztani. Bár a két diszciplína között semmiféle szerves vonatkozás nincs, mégis azt látjuk, hogy ahol a barlangkutatás föllendül, ott az ősembertudomány magasabb színvonalra szökken; aki tehát az ősemberi ismereteket gyarapítani kívánja, az legjobban teszi, ha az ősember nyomait a barlangokban keresi.

Mind a két tudományszak, a barlangkutatás és az ősembertudomány, néhány évtized előtt, nálunk egészen kezdetleges szinten állott. Fél század előtt Magyarországon komoly tudományos barlangkutatásról alig lehetett beszélni. Eltekintve egynéhány barlangban végzett tudományos kutatástól, barlangtani irodalmunk majdnem kizárólag hangulatos turistai leírásokban merült ki.

Ősembertudományunk még ennél is rosszabbul állott. Ősrégészeink néhány évtized előtt még azon vitatkoztak: vajjon élt-e nálunk az ősember, vagy sem. Voltak, akik őseink létét Magyarországon egyenesen tagadták, mások viszont nem láttak fennforogni semmi okot, hogy az ősember miért ne élt volna a Kárpátok övezte földterületen.

Az első ősemberi hazai nyomokat 1887-ben *Ortvay Cívadar* 1908-ban pedig *Herman Ottó* foglalta össze, utóbbi a bükkvidéki emberről írt

dolgozatában. Mindössze hét ősemberi leletről emlékszik meg, amelyek régebben foglalkoztatták ősrégészeinket. Mindezek e leletek azonban olyan természetűek, hogy földtani korukhoz, de leletviszonyukhoz is, sok kétség fér.

Ilyen körülmények között nagy feltűnést keltett a miskolci szakócák felfedezése 1891-ben. A Bársony-féle háztelken alapozás közben kiasott különös tárgyakat *Herman Ottó*nak vitték el megmutatni, aki azokban ősemberi köeszközöket ismert fel, hasonlókat azokhoz az őskori szakócákhoz, amilyeneket Franciaországban régóta ismertek.

Ezzel az aktussal kapcsolódott be *Herman Ottó* a magyarországi paleolitikum kutatásába. Jobb művelőre alig akadt volna tudomány-szakunk. A barlang- és ősember-kutatások történetéből tudjuk, hogy majdnem minden ilyen irányú tudományos kezdeményezés, minden újabb felfedezés küzdelemmel járt. A tudományos berkekben éppen úgy, mint a közéletben is, ügyét csak az viszi előbbre, aki a kezdeményezés akadályait meg tud birkózni, aki harcolni tud, ehhez pedig *Herman Ottó* nagyonis értett. Szegény *Roth Samu* is többre ment volna, ősemberi tűzhely nyomaival, ha olyan kitartó lett volna, mint *Herman Ottó*.

Herman Ottó abbeli megállapítását, hogy a Bársony-féle háztelken talált különös tárgyak paleolitikok, geológus körökben kétségbe vonták. Az a hely ugyanis, ahol az alapozás történt, még a Színva ártéren fekszik, az a réteg pedig, amelyben a szakócák feküdtek, jelenkori pataklerakodás; eszerint a talált köeszközök nem lehetnek őskoriak. A három köeszköz viszont annyira jellegzetes, ősrégészei meghatározásuk annyira biztos, hogy *Herman* szerint nem férhetett kétség ahhoz, miszerint azok valóságos paleitok, vagyis ősemberi köeszközök. Így keletkezett az a heves vita *Herman Ottó* és *Halaváts Gyula* között, amely közel tíz évig tartott. *Herman Ottó* egy tapodát sem hátrált s mikor látta, hogy érvelései ellenfeleit nem tudják meggyőzni, várakozott. És az idő neki adott igazat!

Az első elismerés akkor érte, amikor 1903-ban megjelent *Hoernes Mór*icnak az európai ősemberről írt könyve s abban a miskolci szakócák is szerepelnek. Ennél nagyobb jelentőségűek azok a felfedezések, amelyek 1905-ben ismét Miskolc város területén az avasi temetőben és a Petőfi-utcában történtek. Mind a két helyen újabb pompásan megmunkált paleolitikos köeszköz került a felszínre. Ezek nem voltak olyan nagyok, mint az első ízben talált szakócák, ezek nem is szakócák, hanem babérlevelalakú lándzsahegyek, amilyeneket Franciaországban a szolutrei kulturából régóta ismerünk.

Mindezek a sikerek annyira felbuzdították *Herman Ottót*, hogy 1906-ban újabb értekezést írt a miskolcvidéki köeszközökről, amelyekben újabb bizonyítékot látott korábbi megállapításaihoz. Az utóbbi két leletet ugyanis nem a Színva árterén, hanem az Avas tetején és peremén találták, pleisztocén területen. Egyidőben azzal a kérdéssel fordult *Herman Darányi Ignáchoz*, akkori földmívelésügyi miniszterhez: rendelje el Miskolc város területének földtani vizsgálatát és a bükkvidéki barlangok kutatását. Így kapcsolódott 1906-ban, tehát közel 30 év előtt, a m. kir. Földtani Intézet a magyar barlang- és ősemberkutatásba.

Miskolc vidékének földtani vizsgálatára *Papp Károly dr.* kapott megbízást, aki feladatát közmegelegedésre oldotta meg. Kiderítette, hogy bár a talaj, amelyben a három szakóca feküdt, újkori lerakódás, a közeli Avas oldalában mégis megvan a pleisztocén. A három szakóca eredeti fekvőhelye minden bizonnyal, az avasi pleisztocén volt, ahonnan a folyóvíz azokat kimosztta és a Bársony-féle telken, a Színva árterén, másodlagos helyen, újból lerakta. Az avasi lelet pleisztocén területről, de forogott talajból, míg a petőfi-utcai kútásás közben, ismeretlen mélységből került a felszínre. Ezzel a vizsgálattal, ha nemis végérvényesen, a vitás kérdés elintéződött.

Herman Ottó a miskolci földtani vizsgálatok eredményével nem érte be, hanem a közeli Bükk-hegység barlangjainak kutatását is sürgette. Ő ugyanis így okoskodott: ha az ősember tényleg élt Miskolc vidékén, akkor bizonyára a bükk barlangokban is lakott s azokban nyomo: hagyott.

A barlangok kutatására én kaptam megbízást. Három átkutatott barlang közül a hámosi Szeleta-barlang pleisztocén lerakódásaiban koptatott csontokat és egy picit faszénszenet találtunk. Ezek voltak az első ősemberi nyomok a Szeletában. Ha ezzel a gyenge eredménnyel beérjük és barlangkutató feladatomat ezzel befejezettnek tekintjük, alig hiszem, hogy a magyar barlang- és ősember tudomány egyetlen lépéssel is előrejut. Minden a réginél maradt volna, s talán még ma sem tudjuk, hogy barlangjaink mennyi kincset rejtnek magukban. Szerencsére nem így lett. *Böckh János*, akkori igazgatóm, felbuzdulva az első kis sikeren, a következő, 1907. évben elrendelte a barlang további feltárását.

Az ásatásokhoz újból hozzálátva, illetőleg folytatva, mindjárt az első nap, a barlang bejáratában bolygatatlan pleisztocén rétegből pompásan megmunkált mandulaalakú landsahegy került a birtokunkba. *Herman Ottó* akkoriban lillafüredi Peleházában nyaralt, s mikor még

aznap este megmutattam neki a lándzsát, boldogságtól sugárzó arccal állapította meg a lelet nagy jelentőségét. Ez volt ugyanis az első hazai paleolitos kőeszköz, amelyet nem véletlenül, hanem rendszeres ásatás folytán gyűjtöttünk. Ez a lándzsahegy egymagában is eldöntötte azt az évtizedek óta tartó vitát: élt-e hazánkban az ősember, vagy sem. De igazat adott *Herman Ottó*nak is, aki egy évtizeden át váltig állította, hogy a miskolci szakócák és levélhegyek az ősembernek kétségtelen kőeszközei. A miskolciakhoz hasonló, nagy szakócát nem találtunk ugyan a Szeletában, az avasi és petőfi-utcai lelet azonban teljesen megfelel a szeletai lándzsahegyeknek. Kétségtelenné vált, hogy a szolütrei ősember, a barlangi medve idejében, Miskolc vidékén és a Bükk-hegységben élt.

Még azon a héten, a barlang hátsó szakaszában, próbaásatás közben egy második babérlevélalakú lándzsahegyet ástunk ki, amely teljesen hasonlít arra a példányra, amelyet *Herman Ottó* egyik dolgozatában Olonec vidékéről irt le. Az ásatás további folyamán egymás után következett a többi lándzsahegy, kézihegy, penge, kaparó, vakaró furó és egyéb kőszerszámtípus. Kiderült, hogy a Szeleta-barlang legfelsőbb pleisztocén rétegében, főleg barlangi medve csontokkal együtt a világ egyik legkiválóbb ősemberi kulturafokát, a szolütrei köipar virágkorát, a javaszolütrént találtuk meg. Ez a fölfedezés nemcsak a Földtani Intézetben, hanem a magyar tudományos körökben is nagy feltűnést keltett. A szeletai kutatás egy csapásra olyan tudományos ügygé nőtte ki magát, amely fölött immár nem lehetett egyszerűen napirendre térni, hanem a megkezdett ásatást a következő években folytatni kellett. Ezt már *Herman Ottó* tekintélye is így kívánta.

Az 1908. évi folytatólagos ásatás további eredményekhez vezetett s mikor a barlangkitöltés mélyebb rétegeibe hatoltunk, újabb meglepetés ért bennünket. Kitűnt ugyanis, hogy a pleisztocén barlangkitöltés javaszolütrén rétege alatt megszűnnek a lándzsahegyek s helyettük apró idomtalan szakócák kerülnek elő. Kétségtelenné vált, hogy a lerakódás mélyebb szintjeiben más paleolitos kultúrára akadtunk, amelynek korát jó ideig nem tudtuk eldönteni. Ilyen körülmények között örömmel fogadtam az 1912-ben Tübingiában tartott első nemzetközi paleontológiai értekezletnek meghívását, hogy a szeletai köipart ott bemutassam. Előadásomhoz többen hozzászóltak s ekkor derült ki, hogy a szeletai barlangkitöltés mélyebb szintjeiből kikerült köipar szintén szolütrén, a sok apró szakóca pedig nem egyéb, mint kezdetleges levélhegy. Megállapították, hogy a Szeletában a szolütrei köiparnak két egymásfelé helyezkedett fejlődési fokát találtuk meg: fent a javaszolütrént, lent

pedig ugyanennek a köiparnak egy régibb szintjét, amelyet először koraszolütrénnek, később pedig protoszolütrénnek neveztek el.

Igy került a szeletai lelet a nemzetközi ősrégészek érdeklődésének középpontjába, s így vált a Szeleta-barlang ősrégészeti szempontból fogalommá.

A megindult szeletai ásatásokat immár nem lehetett megállítani, az évről-évre elért újabb eredmények az ásatás folytatását indokolták. És mikor a szeletai ásatásokból már annyagilag kimerültünk, következett a többi bükkvidéki és a többi hazai barlang rendszeres felásatása, majdnem mindig kielégítő eredménnyel. Így honosodott meg *Herman Ottó* kezdeményezésére, Magyarországon a rendszeres barlang- és ősember kutatás.

A Balla-barlang kitöltésének mélyebb szintjeiben szintén megtaláltuk a protoszolütrént, *Hillebrand Jenő* dr. a Jankovich-barlangban ráakadt a koraszolütrénre, én pedig a puskaporosi köfülkében megállapítottam a késői szolütrént. Eszerint a szolütrei köipar összes fejlődési fokait találtuk meg barlangjainkban, ami azt jelenti, hogy a szolütrén nálunk Magyarországon fejlődött ki s egyes fokai tőlünk északra és nyugatra terjedtek el.

Amit tehát e köiparból más országokban eddig találtak, az csak szórványos kisugárzása egy nagyszerű ősi kulturának, amelynek bölcsője a Kárpátok övezte földterületén, itt Magyarországon ringott. Az európai szolütrén csekélyszámú előfordulásait, azok régiségteni jellegét és genetikai összefüggését csak az érti meg, aki a magyarországi szolütrénnel tisztában van.

Ugyanez áll a musztérienre is. A magyar birodalom első musztérien leletét *Gorjánovic-Kramberger Károly* egyetemi tanár egykori mestere, találta meg a krapinai barlangban. A musztérient a legtöbb helyen hideg éghajlatú állattársaság kíséri, nagy feltűnést keltett tehát, amikor a krapinai faunában mérsékelt klímájú fajokat is találtak. Ez a különös körülmény az ősrégészeknek sok fejtörést okozott. Én a krapinai musztérient e köipar egyik legősibb szintjének tartom és a preglaciális időszak végére helyezem.

A következő musztérien leletet hazánkban *Kormos Tivadar* fedezte fel Tatán. Az itt gyűjtött elaprózott, de határozottan musztérien típusú kőeszközöket a megszokott hideg éghajlatú állattársaság kíséri, magát az ipart pedig késői musztériennek tartom.

A legfontosabb hazai musztérient legújában a cserépfalui *Mussolini*-barlangban fedezték fel, ahol a barlangkitöltés legalján mérsékelt fauna kíséretében e köipar legfejlettebb fokát, a javamusziérient találtuk meg.

Néhány méterrel följebb, a pleisztocén rétegsor legfelsőbb tagjában, hideg fauna társaságában, a tataihoz hasonló késői musztérient gyűjtöttünk. Így tehát egyazon barlangkitöltés rétegeiben a musztériennek két fejlődési fokát találtuk meg, legalul e kőipar virágkorát, legfelül pedig annak hanyatlásnak indult fokozatát.

Ezek szerint hazánkban a musztériennek három fokozatát ismerjük meg: Krapínán a korai musztérient mérsékelt faunával, Cserépfalun a Mussolini-barlang alsó szintjében és Tatán pedig a késői musztérient, hideg faunával. Ezek a kutatások teljesen tisztázták az európai musztériennek fölötte zavaros régiségtani mivoltát és chronológiai egymásutánját.

A fenti ismertetésből kitűnik, hogy évtizedes kutatásainkkal sikerült megállapítanunk, miszerint a musztéri és szolütrei kultúraemeletek nálunk Magyarországon, a magyar korona országainak egykori területén, Európa délkeleti részén fejlődött s innen tovább terjedt. Ha most ehhez a nagyfontosságú tényhez hozzátesszük, hogy a musztérient és a szolütrént összekötő ornyaszient klasszikus alakban megtaláltuk az Istállóskői-barlangban és Magyarbodzán, ha továbbá szemügyre vesszük, hogy az őskornak legfiatalabb tagja, a madlénien, két helyen is napfényre került: a Kiskelevélyi-barlangban és a Píliszántói kőfülkében, ha továbbá a miskolci szakócákat és a háromkúti köeszközt az aselénbe helyezzük s ha végül elfogadjuk *Roska Márton*nak abbéli meghatározását, hogy a jószáshelyi és korláti lelet a selénbe tartozik, akkor a paleolitikumnak összes kultúrelemeit találtuk meg hazánkban.

Mindezeket a rendkívül fontos ősrégészeti megállapításokat három évtizedes barlangkutatásainknak köszönhetjük, amelyeket viszont *Herman Ottó* indította meg 1906-ban ismert sürgetésével. Ő maga nem volt hívatásos barlangkutató, ő barlangba legfőbb csak akkor tért be, ha pókokat gyűjtött. Mégis, a hazai ősember kérdésével kapcsolatban, erős akaratával és kitartásával a magyar barlangkutatásnak olyan lendületet adott, amely azután barlangjaink rendszeres kutatásához, ezek pedig a fennebb vázolt eredményekhez vezettek. Ha nincs *Herman Ottó*, akkor nincs barlangkutatás és nincsenek ősembertani leletek. Ha nem indulnak meg rendszeres barlangkutatásaink, ha nem találjuk meg a szeletai szolütrént, ki tudja mikor és milyen véletlen körülmények figyelmeztetnek barlangjaink tudományos jelentőségére.

Amikor tehát a magyar tudományos társadalom különböző köreiben kegyelettel emlékeztek meg *Herman Ottó* száz éves születéséről, mi barlangkutatók hódolattal csatlakozunk ezekhez a kegyeletes ünnepségekhez s halás szívvvel idézzük annak a férfinak emlékét, akinek talán minden elért eredményünket köszönhetjük.